

PADESÁTILETÍ KATEDRY HISTORIE

T o m á š J í l e k

V roce 1998 završí katedra historie pedagogické fakulty Západočeské univerzity padesáté vročí svého trvání. Patří k nejstarším historickým regionálním pracovištím na vysokých školách v České republice.

Krátce po zřízení Pedagogické fakulty v Plzni, pobočky Univerzity Karlovy v Praze, byl na fakultě na podzim roku 1948 založen jako předchůdce dnešní katedry historický ústav. Vlastní katedra pak vznikala v roce 1950 spojením dřívějšího ústavu dějepisu a zeměpisu jako katedra dějepisu a zeměpisu. V této podobě trvala i po zřízení Vyšší pedagogické školy v Plzni / 1. září 1953 / a Pedagogického institutu / 1. září 1959 / až do roku 1962, kdy se oba obory organizačně rozdělily na dvě katedry. Samostatná katedra dějepisu existovala i na nově vzniklé samostatné Pedagogické fakultě od 1. září 1964. O deset let později byla sloučena s katedrou českého jazyka, dějepisu a občanské nauky. Od 1. září 1986 se pak všechny obory osamostatnily. Rozhodnutím děkana PeF ZČU bylo při katedře historie od 1. února 1993 zřízeno oddělení občanské výchovy. Aprobační předmět dějepis byl zastoupen na všech postupně se měnících výše uvedených typech.

Historické pracoviště plzeňské Pedagogické fakulty mělo od svého začátku regionální zaměření. Bylo to dáno hlavně tím, že první pracovníci katedry měli již před vznikem tohoto pracoviště velké zkušenosti v regionální vědecké práci. Zejména to platí o profesoru Václavu Čepelákovvi, profesoru Jindřichu Vackovi a odbornému asistentovi Adolfu Zemanovi, kteří patřili k významným představitelům tzv. plzeňské historické školy.

Profesor PhDr. Václav Čepelák /1899 - 1982/ byl nejen zakladatelem katedry, ale i jejím vedoucím až do roku 1970. Erudovaný a kultivovaný historik, odchovaný významnými univerzitními učiteli Gollovy školy. Zpracoval tři monografie / Dějiny železářství v podbrdské oblasti, Selské vzpoury v kraji, Dějiny Plzně I. / a desítky studií a článků / regionální dějiny Plzně a Plzeňska, husitství, revoluční rok 1848/. Významná byla jeho redakční činnost při vydávání dějin Plzně a sborníků katedry historie PeF ZČU.

Těsně po druhé světové válce se zasloužil o záchranu cenného archivního a muzejního materiálu v pohraničí a později dlouhodobě ovlivňoval péči o kulturní památky a přírodu jako předseda krajské komise památkové péče a ochrany přírody v bývalém Západočeském kraji.

S katedrou historie je nedílně spojen profesor PhDr. Jindřich Vacek, Csc. /1917 - 1997 /. Jeho učiteli historie byli zejména profesori tzv. druhé generace Gollovy školy / Šusta, Bidlo, Dobiáš, Chaloupecký /. Profesor Vacek se účastnil protinacistických demonstrací v listopadu 1939 a byl za tuto činnost spolu se stovkami studentů odvečen do koncentračního tábora Sachsenhausen, kde byl

vězněn do roku 1942. Profesor Vacek se po celou dobu své učitelské činnosti věnoval vědecké práci v oboru československých dějin, která zahrnovala rozsáhlý zájmový okruh - výzkum pramenného materiálu rodinných archivů v řadě jihočeských měst, hospodářských a sociálních otázek 16. století, zejména se zaměřením na problematiku rozvoje šlechtického velkostatku, právních sporů, sociálního složení poddanských vesnic, složení šlechtických rodin v západních Čechách aj. Vědecká a publikační činnost představuje významný přínos k objasnění hospodářských, sociálních, kulturních a politických dějin západních a jihovýchodních Čech v 16. - 18. století. Dalším okruhem badatelského zájmu profesora Vacka se stala problematika protifašistického odboje v podobě článků a účasti na kolektivních publikacích.

K dalším představitelům tzv. plzeňské historické školy patřil odborný asistent Adolf Zeman /1902 - 1985/. Jeho vědecká práce začala již před druhou světovou válkou, kdy pod vedením plzeňského archiváře PhDr. Fr. Macháčka přistoupil k pečlivému zpracování archivních materiálů k sociálně - ekonomickým dějinám Plzně v 17. a 18. století. I když se později zabýval dalšími tématy /kolonizace, rybníkářství, počátky průmyslové výroby, pivovarnictví v kraji apod./, přece jen tato orientace zůstala základem jeho badatelského zájmu. Dlouholeté studium vyústilo do dvou knih „Plzeň v první polovině 18. století“ /1947/ a „Hospodářská a sociální skladba Plzně na počátku 18. století“ /1955/. Svou erudici a stylistickou obratnost projevil i v Dějinách Plzně I. /1965/, kde zachytil vývoj města od třicetileté války do sklonku feudalismu. Jeho badatelské práce v jeho posledních letech života se realizovala ve zpracování historie Doubravky, jednoho z plzeňských předměstí, kde prožil svůj plzeňský život. Zemanovy studie a monografie jsou ceněny jako významný příspěvek k dějinám českých měst.

K rozvoji odborné práce na katedře dějepisu přispěl docent PhDr. Jaroslav Šlajer, CSc. /1920 - 1975/, působící na katedře až do své smrti do roku 1960. Docent Šlajer vydal v roce 1963 s odbornou pečlivostí přehlednou práci o Husitství v našem kraji. Nicméně jeho hlavním badatelským zájmem se staly dějiny dělnického hnutí, zejména hornictví a odborového hnutí na Plzeňsku na přelomu 19. a 20. století. Zpracovaná tematika přes poplatnost danému historickému období, které zejména v nejnovějších dějinách, politickým klimatem determinovalo ideové pojetí teoretické práce, je významným příspěvkem v bádání o dějinách západočeského hornictví. Docent Šlajer jako vedoucí redaktor a spoluredaktor vydal učebnice Dějiny středověku pro základní školu, které se dočkaly sedmi vydání.

K této starší generaci učitelů katedry historie se v září 1962 přidružili dodnes na katedře působící profesor PhDr. Tomáš Jílek, CSc. a profesor PhDr. Zdeněk Macek, CSc. Hlavními okruhy odborného studia profesora Jílka jsou teorie vyučování dějepisu, regionální dějiny a kulturní dějiny západních Čech. Profesor Jílek se zabýval zejména úlohou hmotných historických pramenů jako názorných vyučovacích pomůcek, metodami výuky dějepisu, hodnocením knižní produkce

didaktiky dějepisu v Československu a v dalších evropských zemích, což bylo publikováno v monografických studiích UK Praha, sbornících PeF ZČU a v zahraničí /Bulharsko, Rusko, Německo /. Je autorem 6 učebnic dějepisu, hlavně partií starších dějin, pro základní a střední školy, 4 metodických příruček a 8 diafilmů s kulturní tematikou pro školní výuku, spoluautorem vysokoškolské učebnice didaktiky dějepisu a 5 skript / modernizace výuky dějepisu, regionální práce v historii západních Čech, kulturní památky v kraji /. Je předsedou redakční rady Západočeské vlastivědy a autorsky se podílel na svazku národopisu 1990 a 3 sborníků k 700. výročí Plzně a 50. výročí jejího osvobození /1996/. V letech 1986 - 1995 zastával funkci vedoucího katedry historie. Dlouhá léta pracoval v krajské komisi památkové péče a ochrany přírody v Plzni.

Profesor Macek se odborně zabývá nejnovějšími světovými dějinami. Přivedla ho k tomu profesorka PhDr. Alice Teichová, působící od roku 1969 na univerzitě v Oxfordu. Věnuje se především problematice tisku jako historickému pramenu, mezinárodním vztahům 20. století a regionálním dějinám západních Čech. V odborných a učebnicových publikacích se v poslední době zaměřuje na Blízký a Střední východ po roce 1945 a materiály k problematice mezinárodního politického vývoje od čtyřicátých let našeho století. Profesor Macek je spoluautorem vysokoškolské učebnice obecných dějin, autorem či spoluautorem 8 skript /obecné dějiny, dějiny vědy/, spoluautorem 5 učebnic dějepisu a 2 metodických příruček pro gymnázia. Od roku 1985 zastává funkci vedoucího oddělení dějepisu KHI. Velkou aktivitu prokázal v organizování Univerzity třetího věku na půdě ZČU.

Od roku 1969 působí na katedře docentka PhDr. Jana Janusová, CSc. Ve své pedagogické a vědecké práci se specializuje na starší československé dějiny, dějiny kultury a regionální dějiny západních Čech. Je autorkou 12 monografií v oboru populárně naučné prózy a historické beletrie, autorkou 6 skript s obsahem regionálních dějin západních Čech a řady studií a článků ve vědeckých a odborných časopisech a sbornících. Významná je její přednášková činnost, především ve spolupráci se Státní vědeckou knihovnou v Plzni /cyklus - Osobnosti českých dějin /.

V letech 1973 - 1995 působí na katedře docent PhDr. Jaroslav Toms, CSc. Jeho pedagogickou a vědeckou specializací jsou československé dějiny a regionální dějiny západních Čech. Je autorem či spoluautorem 5 skript s obsahem československých a regionálních dějin západních Čech. Dále publikoval řadu studií a článků ve vědeckých a odborných časopisech, zejména k problematice dělnického hnutí, dějin KSČ, vývoje sociální demokracie a jejich vůdců v západních Čechách, dějin závodů, odsun Němců, osidlovací politiky na Karlovarsku, česko - německým vztahům v novějších dějinách. Jeho odborná práce je sice poplatná politickému klimatu období normalizace, ale na druhé straně je výsledkem pečlivého studia archivních materiálů.

V roce 1976 na katedru přišel z Ústavu československých a světových dějin ČSAV docent PhDr. Jan Kumpera, CSc. Jeho pedagogickou a vědeckou specializací jsou obecné dějiny a historiografie. Hlavním odborných zaměřením v jeho publikační činnosti jsou dějiny 16. - 17. století, zejména komeniologie a anglické dějiny. Dále se zabývá regionální problematikou západních Čech. Dosud publikoval na padesát odborných studií, některé v zahraničí a pět knižních publikací, mezi nimiž je zatím nejrozsáhlejší, jedním autorem napsaná, česká monografie o životě a díle Jana Ámose Komenského /1992/. Jako spoluautor je uveden u dalších deseti knih / z toho šesti vydaných v zahraničí /. Bohatá je jeho recenzní a popularizační činnost. Zároveň překládá historickou literaturu z němčiny a angličtiny, přednáší pro veřejnost a spolupracuje s Českým rozhlasem. Celkově čítá jeho bibliografie na 300 položek. Již v 80. letech hostoval na univerzitě v Lipsku a Poznani, po roce 1989 působil jako hostující docent na univerzitách v Sheffieldu, /komeniologický výzkum /, v Curychu a v Bostonu a přednášel i na dalších evropských univerzitách ve Vídni, Amsterdamu, Leidenu, Římě, Maceratě, Berlíně, Londýně, Oxfordu, Cambridgi, Durhamu, Edinburghu, Glasgowu, Cardiffu, v zámoří pak ve Washingtonu, v Montrealu a Calgary. Zúčastňuje se také často domácích i zahraničních konferencí a symposií, hlavně s komeniologickým zaměřením.

Od roku 1980 do srpna 1991 přednášel na katedře na zkrácený úvazek tehdejší děkan Pedagogické fakulty prof. PhDr. Vladimír Brichta, CSc. Ve své odborné a pedagogické práci se specializoval na nejnovější československé dějiny v rámci Plzeňska. Věnoval se především poválečným dějinám Plzně a Plzeňska s akcentováním dějin KSČ a dělnického hnutí. Jeho publikované práce se sice opírají o archivní prameny, ale jejich interpretace až příliš respektovala dobová ideologická a politická hlediska / Dějiny Plzně III, Kupředu levá/. Ve funkci děkana PeF se zasadil o realizaci programu Západočeské vlastivědy.

Od roku 1986 přednáší na zkrácený úvazek PhDr. Vladimír Bystrický, CSc., ředitel Státního archivu v Plzni, úvod do studia dějepisu a pomocné vědy historické. Jeho odborná a publikační práce je zaměřena zejména na archivnictví /Přehled archivů ČSR v r. 1984, 2 svazky Průvodce po SOA Plzeň, 1974, 1975, řada příspěvků v Archivním časopisu a Sborníku archivních prací/. Dále uveřejnil studie a edice v oboru dějin cen a mezd, hospodářských a sociálních dějin, husitství, kastelologie, dějin města Stříbra, ohlasů povstání roku 1775, k roku 1848 a k pobytu Američanů v západních Čechách v roce 1945. Rozsáhlá je Bystrického práce popularizační v tisku - celkem více než 440 bibliografických čísel.

Na konci osmdesátých let externě působil na katedře PhDr. Miroslav Bělohlávek, zakladatel poválečného plzeňského archivnictví. Zasloužil se o vybudování kabinetu regionálních dějin při katedře historie. Na půdě katedry napsal spolu s T. Jílkem Příručku pro regionální historickou práci v západních čechách a zasloužil se o vydání vlastivědných bibliografických přehledů.

Autorsky se též podílel na svazku Národopis Západočeské vlastivědy a připravovaném svazku Historie I.

Od roku 1988 pracuje na katedře PhDr. Jan Ryba. Nejprve byl zařazen jako vědecký pracovník kabinetu regionálních dějin. Nyní přednáší úvod do studia dějepisu, českou historiografii, dějiny správy a dějiny vojenství. Jeho odborné články a studie se týkají dějin zemědělství 16. a 17. století /publikováno i v Polsku/ a pomocných věd historických, zejména diplomatiky a paleografie. V rámci komise pro historickou demografii při Sociologickém ústavu ČAV v Praze se podílí na výzkumu vývoje obyvatelstva v západních Čechách.

Na počátku devadesátých let na zkrácený úvazek přednášel na katedře PhDr. Josef Hanzal, CSc., vědecký pracovník Historického ústavu ČAV, první starosta obnoveného Historického klubu. Svým přístupem a odbornou erudicí napomohl výchově nové učitelské generace po listopadových událostech roku 1989.

Od podzimu roku 1993 do konce roku 1995 působil na katedře docent PhDr. Jan Rataj, CSc. Jeho vědecká a pedagogická činnost se orientovala na nejnovější československé dějiny. Z jeho plzeňského působení pocházejí studie o životní cestě kardinála ThDr. Josefa Berana a o plánech a skutečnosti osvobození Československa, publikované ve sbornících dějepisu XVI. PeF ZČU v roce 1995 a v roce 1996. Důležitou úlohu sehrálo jeho skriptum "Komunistické Československo I.", jeden z prvních textů k období let 1948 - 1960, vydaných po listopadu 1989 v roce 1995.

Od poloviny roku 1994, po dvouleté stáži na Univerzitě v Bayreuthu, působí na katedře Mgr. Miroslav Breitfelder. Jeho odborným zaměřením jsou československé dějiny (1918 - 1992), sudetoněmecká problematika a dějiny nacionálního socialismu v Třetí říši.

Od poloviny roku 1995 do poloviny roku 1997 působila na katedře na zkrácený úvazek PhDr. Štěpánka Magstadtová, CSc. Ve svých přednáškách a odborné práci se zaměřovala na americké dějiny a problematiku českých krajanů v USA.

Od ledna roku 1996 působí na katedře a zároveň zastává funkci vedoucího katedry historie PhDr. Frank Boldt. Oblastí jeho odborného zájmu jsou obecné dějiny novověku, středověké kulturní dějiny, německo - slovanské vztahy a dějiny Židů v Evropě, což se odráží v jeho řadě publikovaných pracích. Z jeho posledních publikací jmenujme zejména monografii o vývoji české politické kultury od 17. století do konce století 19., jež vyšla v nakladatelství „Karolinum“ Karlovy univerzity v Praze v roce 1996. PhDr. Boldt je také jedním ze zakladatelů nadace Evropské Comenium, usilující o kulturní evropské vazby.

Kratší dobu na katedře působili v šedesátých letech ředitel Západočeského muzea PhDr. Václav Kuchyňka, autor učebnic dějepisu PhDr. Václav Michnovský, Csc. /SPN Praha/, profesor PhDr. Juraj Křížek, DrSc. /FF UK Praha/, v sedmdesátých letech PhDr. Marie Pravdová /VÚP Praha/ a na konci

osmdesátých Mgr. Vladimíra Morchová, v devadesátých letech PhDr. Dagmar Hudecová a Mgr. Jiří Jelen.

Regionální historické bádání o západních Čechách zůstalo do dnešní doby základním nosným programem odborné práce katedry. Realizačním výstupem je pokračující řada sborníků katedry historie, která v roce 1998 dosáhne již čísla 17. Dalším výstupem jsou svazky Západočeské vlastivědy - v roce 1990 vydaný první svazek Národopis a připravované 3 svazky Historie. Ve spolupráci se Státní vědeckou knihovnou v Plzni vyšly dva svazky Bibliografie historicko - vlastivědné literatury Západočeského kraje z let 1968 - 1972, 1973 - 1977 a v podobě skriptu Příručka pro regionálně historickou práci v západních Čechách v roce 1993. Od roku 1988 vycházely Zprávy katedry historie /8 čísel/, jež obsahují informace o práci katedry, studie a články regionální povahy, přehledy a anotační záznamy diplomových prací studentů, informační bibliografické údaje o pracích pracovníků katedry a metodické materiály k využívání historie západních Čech ve výuce dějepisu na školách.

Od poloviny roku 1962 do poloviny roku 1997 bylo na katedře historie zpracováno a obhájeno 821 diplomových prací. Z nich tematicky převažuje historie západních Čech 507 - slovanské osídlení, národnostní problematika, dějiny měst a obcí, dějiny průmyslových a zemědělských závodů, dějiny hornictví, vznik a vývoj železniční sítě, průběh národního obrození, protinacistický odboj, odsun Němců, osidlování pohraničí, dějiny školství včetně menšinového, dějiny lázeňství, kulturní památky včetně památek technických a památek lidové kultury, významné osobnosti spojené s krajem. Z dalších zpracovaných témat jmenujme využití tisku jako historického pramene a řadu didaktických prací s tématy modernizace výuky dějepisu, rozvoj samostatné činnosti žáků, využívání historických pramenů, beletrie a literatury faktu ve výuce dějepisu, exkurze spojené s návštěvou muzeí a galerií, využití náčrtku ve výuce dějepisu a další.

Od počátku 90. let se řešila také tematika osvobození západních Čech americkou armádou, průběh listopadových událostí 1989 v Plzni, situace církví a církevních společenství v období komunistické totality. Výtahy ze jmenovaných prací byly i publikovány ve sbornících Ústavů pro soudobé dějiny AV ČR.

Po dobu trvání katedry historie se její členové účastňovali prací na přípravách učebních plánů vysokých škol učitelského vzdělání, pracovali v komisích pro udělování vědeckých hodností, v komisích expertů a v předmětových komisích. Aktivně se podíleli na tvorbě celostátních vysokoškolských učebnic, učebnic dějepisu a ostatních učebních pomůcek pro základní a střední školy.

Členové katedry pracovali na řadě státních, resortních a fakultních úkolů.

Katedra historie má od roku 1991 spolupráci s Univerzitou v Bayreuthu, která se realizovala ve výměnných přednáškách učitelů obou univerzit, stáží, výměnnými odbornými exkurzemi a publikováním ve sbornících obou pracovišť.

Desetiletou tradici vzájemných styků zaznamenala spolupráce s Univerzitou ve Štětíně a v Pécsi, ve formě výměnných přednášek učitelů obou univerzit a publikováním ve sbornících obou univerzit.

Osobou docenta dr. Kumpery byla navázána spolupráce s řadou dalších univerzitních pracovišť v Evropě, v USA a v Kanadě /blíže v popisu odborné práce doc. Kumpery/. Osobou nového vedoucího katedra PhDr. Franka Boldta se otevírají možnosti spolupráce zejména s univerzitními pracovišti SRN.

Z plzeňských a na území západních Čech působících odborných institucí měla katedra nejlepší spolupráci se Státním oblastním archivem, se Západočeským oblastním muzeem, Památkovým ústavem, Městským archivem v Plzni a okresními muzei a archivy. Od poloviny 80. let po odchodu městského archiváře PhDr. M. Bělohlávka nový městský archivář bohužel nepokračoval v nabízené spolupráci, ale naopak k vedení katedry a některým učitelům zaujal negativní postoj, který vyjádřil i v tisku neopodstatněnou a nedoloženou kritikou, navíc formou neobvyklou v odborných kruzích.

Důležitou součástí práce katedry bylo pořádání konferencí / 1962, 1985, 1995/, ve kterých převažovala tematika dějin Plzně a západních Čech. Poslední z konferencí byla v květnu 1995 s názvem „Historie, kultura a současnost Plzně“. Této mezinárodní akce se účastnila řada odborníků z univerzit a odborných pracovišť Spojených států, Velké Británie, Francie, Spolkové republiky Německo a Slovenské republiky. V sekci kulturně - historické byla na programu problematika Plzně v historických a kulturních souvislostech. V sekci česko - americké byla věnována pozornost národnímu odboji a politickým, kulturním a vojenským aspektům osvobození Plzně a západních Čech americkou armádou. V sekci literární a jazykové stála v centru zájmu problematika literatury, jazyka a didaktiky vztahující se k městu Plzni. V rámci mezinárodní konference ve spolupráci s Českým svazem bojovníků v Plzni a sponzorstvím závodů Škoda byla odhalena pamětní deska v Nové Huti u Dýšíně před vilou, kde sídlilo velitelství americké armády v západních Čechách od června do listopadu 1945 pod velením generála Harmona. Výstupem z této konference bylo vydání 4 sborníků , z nichž jeden s tematikou osvobození Plzně a západních Čech editovala Informační služba USA.

Tradicí práce katedry je pořádání odborných exkurzí pro studenty. Kromě tuzemských tras byly i součástí exkurzí výjezdy do sousedních zemí /Polska, Maďarska, bývalé NDR/. po listopadu 1989 katedra pořádala kromě exkurzí stanovených osnovami výuky i kulturně poznávací zájezdy do SRN /východní Bavorsko/, Rakouska /Linec, Vídeň, Salcburk , Itálie /Toskánsko, Řím/ a Francie /Paříž, Normandie/. Odborný výklad zajišťovali učitelé katedry s využitím videozáznamu. V roce 1992 byl uspořádán výměnný zájezd do východního Bavorska ve spolupráci s oddělením novějších dějin Univerzity v Bayreuthu. Učitelé katedry také pomáhali průvodcovským výkladem odborným exkurzím

učitelů základních a středních škol Plzně a západních Čech, stejně i exkurzím z univerzit v Brně, v Olomouci a Bratislavě.